

דף קט

ז'ערב יום הכפורים – כדי שאכילו את בניהם'. בתוספתא הגירסא 'וביום הכיפורים' – פירוש, בשביל שהנשים מונעות מלהאכילם (עפ"י הנצי"ב).

רביעית של תורה אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע'. כידוע, נחלקו הדעות בענין שיעורי תורה, כיצד הם משתערים במדות של ימינו. ישנה דעה המגדילה את השיעורים; היא השיטה המיוחסת לצ"ח (להלן קטז): ולחתם סופר (בתשובת קפא קכו). וכן מובא בשם הגר"א וכ"כ החיי-אדם ועוד. וכן האריך להוכיח החזו"א (באו"ח לט, קונטרס השיעורין) ואחריו בספר שיעורין של תורה. וכן היה מנהג רבים באשכנז ובליטא. [ודוקא לחומרא חששו לשיעור הגדול, אבל לא להקל – כגון לענין שיעור חיוב הפרשת חלה. ע' צל"ח וחת"ס שם. ואף לשיטה זו יש להקל בשיעור כזית יותר, שהוא אינו נמדד לפי אצבעות אלא לפי שיעור זית שבכל דור, כדברי הגר"ח מוולאזין. ע' בספר שיעורין של תורה יא. וכן הקל הגרי"ק למעשה (ע' תולדות יעקב' עמ' שו-שו). וכן העירו בשם בעל האבני-נזר ועוד].

הבסיס לשיטה זו היא הקביעה שרוחב האגודל הוא כ-2.4 ס"מ. כך מדד והעלה הצ"ח ועוד אחרונים – שכן הוא השיעור באדם בינוני מבוגר במקום הרחב שבאגודל. ובהתאם לחישוב אצבעיים על אצבעיים ברום אצבעיים וחצי וחומש, מסתכם נפח הרביעית ב-150 סמ"ק. אמנם הקושי העולה לפי זה הוא בהתאמת שיעור הרביעית לכביצה, שהרי כידוע הביצה שישית הלוג והרביעית – רביעית הלוג, ואם כן הרביעית שוה לנפח של ביצה ומחצה, ואילו הביצה המצויה עתה היא פחותה מהרבה מנפח זה. על כן הוצרכו האחרונים לומר שהביצים בזמננו נתקטנו מהביצים שבזמן התלמוד במחצית [ועל כרחק שנשתנה בזמנינו; או שהאגודלים נתגדלו והמה גדולים יותר מהאגודלים שהיו בימי התנאים, או שהביצי נתקטנו והמה בזמנינו קטנים ממה שהיו בימי התנאים. וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים ואי אפשר שהאגודל שלנו גדול יותר מהאגודלים שהיו בימי חכמי ש"ס ועל כרחק הביצים בזמנינו נתמעטו...]. לשון הצ"ח. יש לציין שבעיית אי ההתאמה בין המידות נתעוררה כבר זמן רב קודם הצל"ח. ע' בהקדמת 'מדות ושיעורי תורה'. ואולם המנהג הפשוט אצל הספרדים, וכן המנהג בירושלים ובקהילות רבות (עפ"י דברי הרמב"ם והשו"ע), לחשב השיעורים על בסיס 2 ס"מ לרוחב האגודל. ולפי"ז נפח הרביעית הוא 86 ס"מ. (המשנ"ב מכנה שיטה זו כ'מנהג העולם'. וע' בהסכמת אדמו"ר מגור הגרפ"מ אלתר זצ"ל לספר מדות ושיעורי תורה – שכן המנהג המקובל אצלם מדורות; וכן העיד הגרשז"א (הליכות שלמה ח"ג, סדר ליל פסח) כמנהג ירושלים מקדמת דנא. וכן נקט שם לעיקר ההלכה, אלא שלענין כזית מצה נהגו להתמיר). וכן האריך הגר"ח נאה בספרו שיעורי תורה.

ובמשנה ברורה (רעא, יג ובבאה"ל; תפו סק"א) כתב שנכון להחמיר בקידוש של כניסת השבת שעיקרו דאורייתא כפי הדעה המחמירה. וכן במצה דאורייתא יש להתמיר, אבל בשאר כוסות של ברכה וכן מרור בזמן הזה ו'אפיקומן', אפשר להקל כמנהג העולם.

[וכבר נתנו בהם סימנים, בשיעורי הרביעית לשתי השיטות העיקריות: השיעור הקטן עולה כמנין 'כוס' (86). והגדול: 'כוס הגון' (150)].

ויש משערים על פי ממצאים שונים, שהאגודל הוא 1.9 ס"מ והרביעית כ-75 סמ"ק, כי מטבע ה'דרהם' ששיער בו הרמב"ם היה קטן בכעשירית מן הידוע לנו בדורות שלאחריו (ע' בספר מדות ושיעורי תורה להרח"פ ביניש בהקדמתו, שם ה' טז, ועוד. והסיק שם שעכ"פ לחומרא יש לנקוט שרוחב אגודל הוא 1.9 ס"מ ורביעית 75 סמ"ק). ושמעתי שכן שב והורה הגר"ע יוסף שליט"א. וכן נטה הגרשז"א זצ"ל אלא שנמנע להחליט בדבר.

אמנם שיעורים אלו של המקטינים, אינם תואמים לכאורה לרוחב האגודל במקום הפרק הרחב שבאדם ממוצע. וכבר הוצעו כמה

פירושים לקושי זה; יש אומרים שאין משערים במקום הרחב באגודל אלא בחלק הצר. ויש מי שחידש לשער בעובי האגודל ולא ברוחבו, אך כבר העירו על כך ממשמעות לשונות הראשונים ודברי הפוסקים (ע' מוריה תמוז תשמ"ב 'מדה כנגד מדה' – מאמר ר"א גרינפלד; ושם בגליון מרחשון תשמ"ג; הוספה לשיעורין של תורה, תשמ"ג; מדות ושעורי תורה ה' הערה 33). ויש דרכים נוספות ביישוב הסתירה; יש המחלקים בין מידות האורך למידות הנפח, ורק לענין מקוה וכד' שיערו באצבעות, לא לענין שיעורי נפח כמו חלה וכד'. ויש אומרים שהשיעור אצבעיים על אצבעיים וכו' היינו בכוס עגולה ולא במרובעת (ע' חושב מחשבות ל' לו; גידולי טהרה, בשו"ת שבסוף הספר א, ועוד; עלה יונה עמ' קלב ואילך; מדות ומשקלות של תורה).

היו ששיערו את האגודל ב...2.33 ס"מ ולפי"ז שיעור הרביעית הוא 136 סמ"ק (הגר"י מרצבך, 'עלה יונה') או האגודל 2.25 ס"מ [ולפי"ז הרביעית 123 סמ"ק] (אגרות משה או"ח קלו ועוד. והגיע לשיעור האגודל על פי מדידות רבות באדם בינוני. וזה לענין מדות האורך. וע"ש לענין רביעית). וי"ס שהאגודל הוא 2.2 ס"מ (עפ"י ערוך השלחן, גולות עליות, וכן י"א בדעת הגר"ז מלאדי ועוד).

ע"ע: 'מדות ומשקלות של תורה' להר"י וייס שליט"א; יחזה דעת ח"ד נה; שבט הלוי ח"ו ס; משנה הלכות ח"ח קצד; ירחון אור תורה – קבצי תשנ"ד, במאמרי הגר"מ מאזוז שליט"א; מוריה אלול תשנ"ג מהרה"י מרגולין שליט"א.

'מים שכל גופו עולה בהן, וכמה אמה על אמה ברום שלש אמות'. נחלקו ראשונים בשיעור שלש אמות ששיערו בהן אדם ממוצע; האם כולל הוא את הראש [ומה שאמרו (בעירובין מה). שמקומו של אדם ד' אמות – היינו כשפושט ידיו למעלה] (כן דעת רשב"ם ורמב"ן ב"ב ק; וכן דעת הראב"ד בפירושו לתו"כ, והמאירי (שש"ת ד, ב). וכן נקט לעיקר בתשב"ץ ח"א יז [וצ"ל שם: 'הרמב"ן' ולא 'הרמב"ם'], וכן משמע בשו"ת הריב"ש (רצה) שנקט לעיקר), אם לאו (כן דעת התוס' כאן ובשבת צב סע"א ועירובין מה. ד"ה גופו ויומא לא ד"ה אמה וב"ב ק).

יש שכתבו (מנחת ברוך לגר"ב מקרניק או"ח עה; עלה יונה לגר"י מרצבך עמ' קכט-קל. וע"ע שיעורין של תורה לגר"י קניבסקי ד; שיעורי תורה לגר"א נאה ו) שבדאי אין לבאר מחלוקתם על מציאות גובה האדם, שלא מסתבר שיחלקו בדבר הנראה לעין. ועוד תמוה לשיטת הסוברים שהאמה שיעורה 48 ס"מ, ואם כן לפי הסוברים ששלש אמות כוללות את הראש, כיצד יתכן שגובה האדם הממוצע הוא 1.44 מטר! וכי ננסים היו אבותינו? אתמהה. אין לנו כי אם לבאר שמחלוקתם במידת ארכה של האמה; גובה האדם הבינוני ידוע וקבוע בערך, ונחלקו האם האמה של תורה היא כשליש גובה כתפיו או כשליש כל קומתו. ומחלוקת זו תואמת עם שתי השיטות הידועות בחישוב האמה (כנ"ל לענין האגודל והרביעית).

וכתב החזון-א"ש (בקונטרס השיעורין, י) לדחות ראייה זו, שלדעת כולם האמה היא זו 'הגדולה' (כ-60 ס"מ לשיטתו), ומחלוקת הראשונים היא איזו קומה נקטו חז"ל בלשונם לכנות את האדם הכללי, ויכול להיות שגובה האדם התקטן במשך הדורות וחכמים שקבעו את השיעור, לא נקטו הבינוני שבדורם אלא בינוני של כל הדורות. אמנם מן הדעה הסוברת שג' אמות כולל את הראש, מוכח שאין האמה 48 ס"מ, שהרי לפי"ז נקטו חכמים את הננס שבדורנו, וכל שכן שהוא ננס הדורות ואינו בינוני.

א. לפי השיטה שהאמה קרובה ל-60 ס"מ, ולשיטת התוס' שג' אמות יש עד הכתף, יצא שאדם כזה הינו בעל קומה מופלג ואינו בינוני בקומתו, ומשום כך דנו האחרונים לומר שגובה האנשים התקטן כאמור (וע' באריכות בספר 'שיעורין של תורה'). ולהפך, לשיטה שהאמה 48 ס"מ, על כרחנו לומר שגובהו הכללי של האדם גדל, והנחה זו אינה מסתברת לחזו"א [וכדברי הצ"ח המובאים לעיל], וזו הוכחתו הנ"ל.

וע' בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"ג סו. וע"ש באו"ח ח"א קלו), שדן לענין גודל האגודל, וכתב שכיון שאפשר שיהא שינוי בין הדורות, אפשר שיהא השינוי לשני הצדדים. אולם כתב שם שמסתבר שלא היה שום שינוי מדורות שבזמן משה זמן הגמרא זומננו, ותמה כיצד תיתכן מחלוקת כל כך רחוקה בין הפוסקים בדבר הזה.

עוד על מידת גובהו של האדם – ראה בספר מדות ומשקלות של תורה פרקים פא פב; מדות ושיעורי תורה פרק ב. ולענין הלכה, נקטו גדולי הפוסקים שהקובע היחיד בחישוב מידת האמה ושאר מידות השטח, היא מידת האגודל של הבינוני שבכל דור ודור, ולא מידת האמה של האדם הממוצע בקומה. ושני השיעורים הללו אינם חופפים, שהבינוני בקומתו ובאורך אבריו אינו בהכרח בינוני באגודלו. ע' בחזון איש שם ובקובץ אגרות ח"א קצד קצה, ובשו"ת אגרות משה שם. ב. ע' בבאור הלכה (ר"ס תרגל) לענין חישוב גודל האגודל, שהוא מאיש בינוני הממוצע באבריו, ולא רך בשנים אלא זה שהגיע לתכלית הגידול והוא בן ל"ה שנה או יותר. ומסתבר שהוא הדין לענין גובה האדם. ולכאורה היה מקום ליישב את שיטת הסוברים שהאמה 48 ס"מ עם שיטת הראשונים שג' אמות כוללים הקומה כולה, שהם מחשבים את הממוצע של כל מין האדם, מתינוק בן יומו, ועד זקן כפוף קומה, וכן זכרים ונשים, ולכך יצא להם הממוצע נמוך בהרבה מהאדם הבינוני בשיא גידולו. וכן היה מקום ליישב שיטה זו בעצמה אשר לפיה האגודל הוא 2 ס"מ, עם המציאות הנראית לעין שרוחב האגודל גדול יותר וכנ"ל – שאין משערים באיש בוגר רגיל אלא לוקחים בחשבון תינוקות וזקנים ונשים. אלא שמן האחרונים הנ"ל נראה שהבינוני בפשטות שאין הדבר כן [ודומה קצת לנידון מחלוקת ר' יהודה ור' יוסי (כלים יז, א) כיצד לשער הביצה, אם ביצה בינונית כפי דעתו של רואה, או מביא גדולה שבגדולות וקטנה שבקטנות וכו'].

(ע"ב) 'רבינא אמר: ארבעה כסי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא'. יש לעמוד על תוספת המלים 'דרך חירות', לאיזה צורך מוכיח כאן את טעם התקנה (וע' כיוצא בזה להלן ק"ז סע"ב, ורשב"ם מחק שם המלים 'דרך חירות') –

אולי יש מקום לסברא חדשה; שנתנו בזה טעם לכך שכל כוס מצוה בפני עצמה היא, שכן תקנו חכמים צורת שתית הכוסות כאופיו של השותה מתוך הרגשת חירותו שבאותה שעה, לא משום חיוב המוטל עליו או כחלק ממערכת שלימה המתוכננת מראש, אלא שותה כל כוס בגלל שמחתו שמרוכז בה באותה שעה, ולכך תקנו הכוסות בצביון של 'נמלך' בכל כוס וכוס [וכעין שהניחו בפשטות בגמרא לענין עשיית צרכיו ש'נמלך הוא' הגם שיתכן שיוודע העתיד אבל אין מעייניו בו עתה]. שו"ר בדומה לסברא זו בשם הגרשו"א. והוסיף שכל כוס נתקנה על שלב נוסף בגאולה ונתנו לה חשיבות להיותה עומדת בפני עצמה (ע' הליכות שלמה – סדר ליל פסח; מנחת שלמה יח, ג).

עוד יש מקום לפרש שרצו להורות בזה שעיקר גדר התקנה היא להרבות בשתייה שווה דרך חירות [אלא שקצבו הריבוי בארבע], ונפקא מינה למי שאינו יכול לשתות ארבע כוסות – ישתה כמה שיכול (וכ"כ הרש"ש. ומסתבר לפי"ז שלמנהג המכריים על כל כוס – גם בזה יברך 'הגפן' על כל כוס ששותה), כי התקנה היא להרבות בין דרך חירות. וזוהו נשמע שאין כל הארבע מצוה אחת עד שתאמר שפחות מארבע אין כאן מצוה, אלא כל כוס מצוה בפני עצמה היא (וע"ע במובא במנחות מה מש"כ בשאר תקנות חז"ל כעין זה, כגון הדלקת נרות חנוכה למהדרין, מאה ברכות).

וכפירוש הזה יש לפרש מה שאמרו להלן (ק"ז סע"ב) שאעפ"י שברכת המזון אינה טעונה כוס, כאן 'ארבע כסי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד נעביד בה מצוה' – שתקנו להרבות בכוסות [ושם רשב"ם כתב לגרוס בלא תיבות 'דרך חירות']. יצוין שבדקדוקי סופרים מובא שבכמה כתבי יד וספרי הראשונים, אין מובאות מלים אלו 'ארבעה כסי תיקנו רבנן דרך חירות'. וכנראה היא תוספת מאוחרת.

*

'... ויש לומר דעל כן תיקנו שתי כוסות לפני אכילת מצה ושתי כוסות אחריה, כי כל יראה מאיזה דבר היא כשירא שיגיע לו איזה רעה ורוצה וחפץ שלא תגיע לו היראה, כי יש לו צער מזה שהוא פוחד, מה שאין כן יראת ד' איתא בתנא דבי אליהו (רבה פ"ג) 'אני יראתי מתוך שמחתי ושמחתי מתוך יראתי' – דהשמחה בה' מביאה לירא ממנו מפני רוממותו יתברך שמכיר על ידי

שמחתו וכמו שנאמר 'וגילו ברעדה', וכן מתוך היראה שהוא ע"י שמרגיש אור גילוי שכינתו ית' בקרב לבבו כמ"ש, בא לידי שמחה. ועל כן שותין יין המשמח לפנייה ולאחרייה. והכל הכנה לקבלת התורה, ובתורה גם כן שניהם שנקראת יראת ה' טהורה וגו' ופקודי ה' ישרים משמחי לב – שמוליד שמחה ויראה בלב... (מתוך 'עמלה של תורה' לר"צ הכהן, ד).

דף קי

ענין ההקפדה על זוגות, יש אומרים שהוא משום כח השניות שהוא רע, ולכך לא נאמר ביום השני 'כי טוב', ואמרו שבו נברא הגיהנם. וגם ברביעי נרמזה קללה (מארות חסר). וכן בשישי נתקלל האדם (עפ"י מהרש"א).

וזה לשון רבנו בחיי (שלחן של ארבע עמ' תפו במהדור' מוסה"ק תשמ"ז): וטעם איסור הזוגות, לפי שהכשפנים והמורכבים משתים שולטין על כל מי שאוכל ושותה זוגות. ועוד טעם אחר – להרחקת השניות שהם הנפרדים מכח האחד והזוגות מכח השניות, וכדי לקבוע בלב ענין אחדות והתרחק מאמונת השניות, כענין שכתוב ועם שונים על תתערב, וכן מן השניות ואילך – על כן אסרו הזוגות אפילו בדברים הנאכלים והנשתים, כי ראויים הם הענינים הטבעיים להיותם אות וסימן לענינים הראויים, בשכבר ידעת כי הדעות האמתיות צריכות הן לפעולות.

ואתה רואה במעשה בראשית שלא נאמר 'כי טוב' בשני, ואמרינן בבראשית רבה כי בו נברא המחלוקת וגיהנם... ולכך נקרא 'יום שני' מלשון שני, כי האחד אין בו שני, הוא שכתוב כי אני ה' לא שנית. אך יום שני הוא תחלת שני, וממנו ואילך שני (נשצ"ל: שינו) הנבראים כלם הרצון...

ומה שאמר הכוון לקראת אלקיך ישראל שהוא האחד, והוסיף 'ישראל' לפי שהם עם אחד מיוחד לא-ל אחד, שנאמר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, ראוי לך שתכין עצמך ותכוון לקראת האחד, ושלא תאכל ותשתה זוגות כדי שלא תחשוב בלבך שניות'.

ע"ע בפירושו על התורה בראשית א, ד.

רב חסדא ורבה בר רב הונא דאמרי תרוייהו: 'שלום' לטובה מצטרף לרעה לא מצטרף, אבל שיתא – יש בהן משום זוגות. רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו 'ויחונך' – לטובה מצטרף לרעה לא מצטרף... אביי ורבה דאמרי תרוייהו... כתב רשב"ם, ככל שהדורות משתלשלים ובאים היו מקלים בזוגות ופוחתים והולכים.

וכתבו ראשונים (עתוס' יומא עז: וחולין קז: בית יוסף) שעתה אין חוששים לזוגות כלל.

[יש הרבה דברים שאסרו חכמים ז"ל מפני סכנת רוח רעה או שמזיקין... אפשר שמה שלא כתבו אותם הפוסקים הוא מפני שאין טבעי בני אדם שוים עתה כמו שהיו בימיהם, וזה יוכיח – שהרי כמה דברים אמרו בגמרא שיש בהם סכנה גדולה מאד, ומעולם לא שמענו ולא ראינו מי שינוק מהם... (יוסף אומץ' עמ' 348).

ודע כי ענין זה של רוח צרדא (ע' בחולין קה) הוא כמו ענין הזוגות, שברבוי הימים נתמעטה הסטרא-אחרא ונתבטל אותו מזיק השולט על זה' (בן יהודע שם). וע' גם בפירושו החיד"א לספר חסידים (תעז) 'ברית עולם'. ובעזרת כהן ו-ז].

ואולם מובא בשם החזונון-איש (ע' בסוף ספר טעמא דקרא) שהיה מקפיד על זוגות באכילת ביצים, והיה משייר

דף קט

קצט. א. אלו פעולות הובאו בסוגיא הנעשות בשביל התינוקות שלא ישנו וישאלו?
ב. מצות שמחת איש וביתו ברגל – כיצד?

א. רבי יהודה אומר: מחלקים לתינוקות קליות ואגוזים בערב פסח כדי שלא ישנו וישאלו. וכן אמרו על רבי עקיבא (ברי"ף: רבי טרפון) שהיה נוהג כן.
תניא, רבי אליעזר אומר: חוטפים מצה (י"ג: מצות) בלילי פסחים בשביל התינוקות שלא ישנו (י"ג: בשביל התינוקות שישאלו).

יש מפרשים: אוכלים מצה מהר. וי"מ: מגביהים הקערה בשביל התינוקות שישאלו. ורשב"ם פירש: מסלקים מהם את הלחם לאחר שאכלו מעט, כדי שלא יירדמו מרוב מאכל.
תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא, מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש חוץ מערבי (התוס' כתבו לגרוס: 'לילי') פסחים וערב יום הכפורים; בערבי פסחים – בשביל תינוקות כדי שלא ישנו. וערב יום הכפורים – כדי שיאכילו את בניהם.

ועוד עושים כמה שינויים בלילה זה, כדי להתמיה את התינוקות; הטבלת ירק קודם הסעודה; מזיגת שתי כוסות קודם הסעודה; סילוק השלחן, וכדלהלן. וכן יש מפרשים שארבע כוסות יין שנותנים לתינוקות שלא הגיעו לגיל חינוך, גם הן באים כדי לעוררם שישאלו.

ב. חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל. במה משמחם (גרסת התוס': משמחו) – ביין. רבי יהודה אומר: אנשים בראוי להם; ביין. ונשים בראוי להם; תני רב יוסף, בכבל בבגדי צבעונים. בארץ ישראל בבגדי פשתן מגוהצים. (והקטנים, משמחם בחילוק קליות ואגוזים. פוסקים).
תניא רבי יהודה בן בתירא אומר: בזמן שבית המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' אלקיך. ועכשיו שאין בית המקדש קיים אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח לבב אנוש [וכן אמר ר"פ לעיל (עא), ביום שאי אפשר להביא בו שלמי שמחה: 'משמחו בכסות נקיה וביין ישן'].

א. לדעת הרמב"ם (יום טוב ו), מצות שמחת יום טוב בזמן הזה – מדאוריתא. וכן דעת הר"ן והריטב"א (בסוכה מב:) ובעל ספר החינוך (תפח). ואילו התוס' (במועד קטן יד: ד"ה עשה) כתבו ששמחת יום טוב כשאיין בשר שלמים – מדרבנן (וע"ע שאגת אריה סה).
ב. בזמן שבית המקדש קיים, משמע מרש"י (בראש השנה ו: ובקדושין לד:) שאין האשה חייבת באכילת שלמי שמחה. והתוס' (שם) חלקו והוכיחו שבעלה חייב להאכילה שלמי שמחה.
ג. דנו האחרונים האם בזמן הבית די בשמחה בבשר שלמים או מצוה גם בשאר דברים, כיון ובגדים וכו' (ע' ים של שלמה ביצה פ"ב ה; כפות תמרים וערוך לנר סוכה מב; דבר שמואל).
ד. יש מן הפוסקים שכתבו שבזמן הזה מצוה באכילת בשר ברגל (ע' רמב"ם יו"ט ו, יח [ובב"י תקסט תמה הלא לא אמרו אלא בבשר שלמים]; ים של שלמה רפ"ב דביצה ועוד).
ה. אמנם מי שאפשר לו ראוי לקיים מצות שמחת הרגל ביין ממש, אבל מי שלפי מזגו מרגיש שמיץ ענבים משמחו, יוצא בו ידי מצות שמחת יום טוב (הליכות שלמה ח"ג).
ו. בגדי יום טוב טובים יותר משל שבת (עפ"י או"ח תקסט, א מהגה"מ עפ"י הירושלמי), משום מצות שמחה שביו"ט שאינה בשבת (עפ"י מגן אברהם שם סק"ד).
פרטים נוספים בדיני שמחת הרגל – לעיל עא ובעירובין מ.

וכשהוא אוכל ושותה חייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים האומללים, אבל מי שנועל דלתות חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ואינו מאכיל ומשקה לעניים ולמרי נפש – אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו. ועל אלו נאמר זבחייהם כלהם אונים להם כל אכליו יטמאו כי לחמם לנפשם. ושמחה כזו קלון היא להם שנאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם' (לשון הרמב"ם הל' יום טוב ו, יח). וכן נפסק בשלחן ערוך תקטז).

ר. א. רביעית של תורה – כיצד היא משתערת?

ב. האם ארבע כוסות מצוה אחת הן או כל אחת מצוה בפני עצמה היא?

א. רביעית הלוג של תורה, אמר רב חסדא: אצבעים (= רוחב שני אגודלים. 5 – 4 ס"מ) על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע וחומש אצבע.

יש משערים רביעית ב-86 סמ"ק (כן האריך בספר שיעורי תורה להגרא"ח נאה. וכן היה המנהג בירושלם ובספרד ובקהלות רבות). ויש אומרים: כ-150 סמ"ק (עפ"י צל"ח כאן; שו"ת חת"ס קכו; וכן האריך להוכיח בחזון איש ובספר שיעורין של תורה).

יש משערים ביניהם: 136 סמ"ק (הגר"י מרצבך); 123 סמ"ק (הגר"מ פינשטיין). ויש משערים [בדעת הרמב"ם, על פי ממצאים חדשים שנתגלו] שהרביעית היא כ-75 סמ"ק. וכן שב והורה הגר"ע יוסף שליט"א.

וכתב המשנה ברורה (רעא, יג ובבאה"ל) שנכון להחמיר בקידוש של כניסת שבת שעיקרו דאוריתא כפי הדעה המחמירה, אבל בשאר כוסות של ברכה אפשר להקל כמנהג העולם.

ב. רבינא אמר: כל אחת מן הכוסות מצוה בפני עצמה היא [ולכך אין חוששים לשתיית 'זוגות'].

א. נחלקו הראשונים האם מברכים ברכת הגפן על כל כוס וכוס, [כי כל אחת היא מצוה לעצמה וגם מפני שנאסר לשתות בינתים], וכן הוא מנהג האשכנזים, או אין מברכים אלא על הראשונה והשלישית – וכן מנהג הספרדים (ע"ע באריכות מנחת שלמה יח). וכן נחלקו לענין ברכה אחרונה. ולהלכה נקטו הפוסקים לברך רק לאחר הכוס הרביעית (או"ח תעד).

ב. נראה שאם אין לו יין לארבע כוסות, ישתה כמה כוסות שיש לו, שהרי כל כוס מצוה בפני עצמה היא (רש"ש).

דפים קט – קיב

רא. אלו כללים ועקרונות שמענו בסוגיא אודות שמירה ממזיקים ומפגעים רעים?

הזהירו חכמים על אכילת ושתיית זוגות, בדבר שגמרו בידי שמים, להוציא ככרות וקערות וכדומה – משום סכנת שדים וכד'. ואף על פי כן לא נמנעו מלתקן שתיית ארבע כוסות בליל פסח; אם מפני שהוא לילה המשומר ובא מן המזיקים (רב נחמן), או מפני שכוס של ברכה מצטרף לטובה ולא לרעה. (רבא. וכתבו התוס' שעולא חולק על כלל זה וסובר שמצטרף אף לרעה), או משום שכל כוס וכוס מצוה בפני עצמה היא (רבינא).

[מצינו ששעות זוגיות שעומד בהן מזל מאדים קשות הן, לפי שהזוגות הן רשות לשדים (עפ"י שבת קכט:)]. מדברי בעל הטורים (חיי שרה כד, לג) משמע שגם לענין שאר פגעים והיזקות, כוס של ברכה אינו משפיע לרעה.